

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumile

MTÜ Ausad Valimised
kontaktitav ausadvalimised@infoaed.ee

VVK 10.07.2025 TOIMINGU VAIDLUSTUS

Valimiskomisjon (VVK) eemaldas oma 10.07.2025 kl 14 alanud veebikoosolekult¹ MTÜ Ausad Valimised, kes osales koosolekul juriidilise isikuna ning oli end nõuetekohaselt registreerinud lähtuvalt koosolekuteates toodud juhistest:

Riigi valimisteenistus loob võimaluse elektroonilisel koosolekul osalemise soovist enne koosoleku algust e-posti (info@valimised.ee) teel teada andnud isikutele koosolekut jälgida.

MTÜ Ausad Valimised (edaspidi: MTÜ) andis oma ametlikult e-posti aadressilt ausadvalimised@infoaed.ee valimisteenistusele (RVT) aadressil info@valimised.ee teada soovist koosolekut jälgida 9.07.2025 kl 8:26:

Anname teada soovist VVK avalikku koosolekut jälgida!

MTÜ Ausad Valimised

Kirjale vastas 9.07.2025 kl 12:10 RVT nõunik ning palus teatada osaleja nime:

Tere

Tagamaks osaleja takistamatut liikumist 10.07.25 toimuva koosoleku ooteruumist koosolekuruumi, palun teatada osaleja nimi. Seejärel edastan koosoleku lingi.

Lugupidamisega
Katrín Laaniste

MTÜ selgitas 9.07.2025 kl 14:06 nõunikule oma sooviavaldust ning tegi ettepaneku märkida osalejaks ühing kui juriidiline isik:

Lgp Katrin Laaniste!

Selgitame, et meie soov on VVK 10.07.2025 kl 14 algavat avalikku veebikoosolekut üksnes passiivselt jälgida, st me parema meelega ei saadaks aktiivselt osalema ühtegi konkreetset inimest.

Kui tehnilisel põhjusel on vaja ära tuua mõni nimi ja seda nime on vaja tingimata ette teada, siis võikski see olla ühingu nimi!

MTÜ Ausad Valimised

RVT nõunik edastas MTÜ-le lubatud lingi 9.07.2025 kl 14:59:

Tere

Edastan 10.07.2025 kell 14.00 toimuva Vabariigi Valimiskomisjoni koosoleku lingi.

Lugupidamisega Katrin Laaniste

Kirja lõpus oli toodud ära koosoleku identifikaator 328 095 757 296 7 ja pääsukood Nc9RQ3t3, veebikoosoleku täielik kutse sisaldas osutust koosoleku algusele ja kestusele **neljapäev, 10. juuli 2025 kell 14:00 – 15:00** ning korraldajana oli ära toodud RVT nõunik Katrin Laaniste².

Koosolekul osalemiseks kasutatud arvutit MTÜ nimel opereerinud juhatuseliige avas koosoleku lingi 7.10.2025 orienteeruvalt kl 13:56, märkis pealkirja Microsoft Teams meeting alla lahtrisse pealkirjaga **Sisesta oma nimi** vastavalt sooviavalduses kirjeldatule MTÜ nime **Ausad Valimised** ning vajutas ekraani all servas nuppu **Liitu kohe**:

- MTÜ lubati koosolekule orienteeruvalt 14:05.
- VVK esimees Ingrid Kullerkann pöördus seejärel MTÜ poole ning küsis, kes MTÜ-d koosolekul esindab. Lähtuvalt RVT-le esitatud sooviavaldusest koosolekut “üksnes passiivselt jälgida” polnud arvutit opereerinud MTÜ juhatuseliige valmis sellisele pöördumisele oodatud viisil reageerima.
- VVK esimees ootas pöördumise järel orienteeruvalt 15 sekundit ning ütles: “Vaikus.”
- Seejärel asus VVK suhtlema koosoleku teiste jälgijatega, kelle poole pöörduti sarnaste küsimustega, nt küsides koosoleku jälgijalt **Huvitatud Kodanik**, et “kes on nime taga”, mille järel arutati eelmisele 3.07.2025 koosolekule viidates tehnilisi probleeme koosolekuga ühendumisel, sj mikrofoni ja kaamera sisselülitamisel, mille kordumise sel korral tehniline personal välistas.
- VVK liige Airi Mikli esitas väite, et VVK varasem praktika on olnud “alati üritada tuvastada konkreetsed isikud, kes koosolekul soovivad osaleda”. Ta osutas, et hetkel pole võimalik kindlaks teha, “kellega täpselt tegemist on ja kuhu need lingid on jõudnud”. Ta kutsus koosoleku korraldajat Katrin Laanistet üles koosolekul osalejatele kirjutama, et veenduda, kas “oma näo ja häälega enda esitlemist” ei takista siiski mõni tehniline tõrge. Ta rõhutas, et vaja on “kuidagi aru saada, kes siin on liitunud”. Ka osutas ta, et VVK koosolek pole avalik selles mõttes, et see on Youtube’is vabalt jälgitav ning kutsus kinni pidama VVK “konkreetselt praktikast ja tavast”.
- Tehniline personal välistas uuesti tehnilise probleemi.
- VVK liige Epp Hannus nõustus Airi Mikliga ning avaldas arvamust, et tuleks järgida senist praktikat ja “tuvastada inimesed, kes koosolekuga liituda soovivad”.
- VVK esimees pöördus koosoleku järjekordse jälgija poole, kellel palus võtta mikrofonilt maha vaigistuse ja näidata end kaameras.

- VVK esimees pöördus järjekordse jälgija poole küsimusega, kas ta kuuleb VVK esimeest, mille peale **Švilponis** vastas mikrofoni jaatavalt. VVK esimees küsis osalejalt, kas ta on valmis kaamerapilti näitama, mille peale osaleja küsis sellise soovi põhjendust. VVK esimees selgitas, et kaamerapilti on vaja näha selleks, et “tuvastada koosolekul osalejad”. Selle peale osaleja tutvustas end mikrofoni vahendusel kui Sulev Švilponis ning VVK esimees kuulutas ta “tuvastatuks”.
- VVK esimees informeeris osalejaid, et ta selgitas “eelmine kord” Riigikohtule, et tuvastas Sulev Švilponise hääle järgi, ning küsis, mida teha “nelja ülejäänuga, kes endast elumärki ei anna”.
- VVK esimees tegi ettepaneku “jätkata senist joont ja mitte võimaldada sellistel isikutel koosolekul osaleda”.
- VVK liige Airi Mikli nõustus ja tegi ettepaneku veel korraks paluda koosolekul jälgijatel enne nende eemaldamist end tutvustada ja kui nad end ei tutvusta, siis nad koosolekult eemaldada.
- Üks osaleja tõstis käe.
- VVK esimees uuris, kas koosolekul osalejatele on võimalik kirjutada.
- Tehniline personal vastas eitavalt.
- Koosoleku korraldaja Katrin Laaniste vastas, et neile on võimalik kirjutada e-posti teel.
- Pöörduti osaleja **Anu Nüümse** poole, kellele anti kaks minutit aega kirjutada e-posti teel.
- VVK esimees tegi orienteeruvalt kl 14:14 ettepaneku eemaldada koosolekult **Ausad Valimised** ja veel kaks jälgijat, nimeliselt **Märt P** ja **Huvitatud Kodanik**.
- Oma nõusoleku andsid VVK liikmed Sirje Kaljumäe, Epp Hannus, Dilaila Nahkur-Tammiksaar ja Olari Koppel, sj Sirje Kaljumäe täiendavalt põhjendas kolme osaleja eemaldamist vajadusega kohelda neid võrdselt ülejäänutega.
- VVK liige Teet Raidma ütles, et tuleks eemaldada need, kes pole eelregistreerunud.
- VVK esimees palus tehnilisel personalil eemaldada **Ausad Valimised** ja veel kaks osalejat.
- Koosoleku korraldaja Katrin Laaniste ütles, et osaleja **Anu Nüümse** vastas e-posti teel, et “jälgib koosolekut ja kõik on korras”.
- MTÜ eemaldati koosolekult orienteeruvalt kl 14:15, sj umbes minut pärast seda, kui tehti ettepanek MTÜ koosolekult eemaldamiseks ja

umbes 10 minutit pärast koosolekule lubamist. Eemaldamise järel kuvati ekraanil kirja **Oled sellelt koosolekult eemaldatud**.

- MTÜ nimel koosoleku arvutit opereerinud juhatuseliige avas uuesti koosoleku lingi ja vajutas nimelahtris sisendit **Ausad Valimised** muutmata nuppu **Liitu kohe**, mille peale kuvati ekraanil teadet:

“Kahjuks keelati sinu juurdepääs koosolekule.”

Asjassepuutuv regulatsioon

Valimiskomisjoni koosolekute korraldust kirjeldab kõige vahetumalt VVK 3.12.2020 otsusega nr 2 kehtestatud Vabariigi Valimiskomisjoni töökord³, mida on 25.10.2024 muudetud vaid punktis 11.1 komisjoniliikme töötasude osas⁴. Töökorra punkt 4.2 lubab koosolekut korraldada elektrooniliselt või teabevahetuse kaudu, punkt 4.3 kinnitab koosolekute avalikkust ning ütleb, et koosolelu “aeg, koht või toimumise viis ja päevakorraprojekt avalikustatakse valimiste veebilehel”. Töökorra 6.4 kinnitab ka, et hääletamine komisjonis on avalik, välja arvatud esimehe ja aseesimehe valimisel.

Töökorra punkt 7 kirjeldab koosoleku korraldamist elektrooniliselt või teabevahetuse kaudu, punkt 7.2 täpsustab elektroonse koosoleku korraldust VVK liikme vaatenurgast:

7.2. Komisjoni elektroonilised koosolekud võivad toimuda osaliselt või täielikult elektrooniliste vahendite abil ilma komisjoni liikme koosolekul füüsiliselt kohal olemata, reaalajas toimuva kahe-suunalise side abil või muul sellesarnasel elektroonilisel viisil, mis võimaldab komisjoni liikmel koosolekut jälgida ja sõna võtta ning otsuste vastuvõtmisel hääletada.

Punkt 7.3 jaatab komisjoniliikme võimalust soovi korral osaleda koosolekul elektrooniliselt, sj piisava ajavaruga.

Avalikkuse osalust elektroonilisel koosolekul täpsustab töökorra punkt 7.4, mille kohaselt:

7.4. Riigi valimisteenistus loob võimaluse elektroonilisel koosolekul osalemise soovist teada andnud isikutele koosolekut jälgida.

Töökord on kehtestatud RKVS §12 lõikest 6 lähtuvalt, sj lõige 3 sätestab koosolekute avalikkuse ning lõige 4 koosoleku protokollide avalikkuse.

Arvestades, et VVK koosolek on käsitletav selle tegevuse ja toiminguna, siis puutub asjasse RKVS §19⁴ sätestatud valimiste vaatlemine, mille lõike 1 kohaselt on igal isikul õigus vaadelda Vabariigi Valimiskomisjoni ja valimiste korraldajate tegevust ja toiminguid ja lõike 2 kohaselt peab vaatleja enne vaatlemise alustamist end esitlema. RKVS §19⁴ lõiked 3 ja 5 puudutavad otseselt valimiste käigus tehtavate toimingute vaatlemist, lõige 4 sätestab

samuti pigem valimiste käigus toimuvast lähtudes, et vaatleja ei või segada valija hääletamist ega Vabariigi Valimiskomisjoni või valimiste korraldaja tööd ega osaleda valimiskomisjoni või valimiste korraldaja pädevuses olevates toimingutes ning löige 6 sätestab olukorra, kus ruumipuudusel ei ole võimalik tagada kõigile vaatlejatele võrdseid tingimusi toimingute jälgimiseks, mille korral toimub vaatlemine Vabariigi Valimiskomisjoni või valimiste korraldaja korralduste kohaselt.

Kuna VVK koosolekud sätestab avalikuna RKVS §12 lg3 ja need toimuvad lg6 alusel kehtestatud töökorra lähtuvalt, siis on vaatlemist puudutav rakendatav VVK koosolekutele pigem tinglikult või analoogia korras, sest VVK avalikel koosolekutel osalemiseks ei pea olema valimisvaatleja. Ka on VVK koosolekute ja kaebuste menetlemise avalikkus sätestatud §19⁴ vaatlemise sätetest sõltumatult ning oli olemas juba 1994. aastal vastu võetud RKVSis⁵, samal ajal kui vaatlemise sätted on lisatud 2016. aastal OSCE/ODIHR 2011. aasta Riigikogu valimiste vaatlusraporti ettepanekutest lähtuvalt määratleda “võimaliku ebakindluse kõrvaldamiseks” vaatlejaid puudutav VVK määruse asemel seaduses, et “rahvusvahelistel ja kohalikel kodanikuühiskonna vaatlejatel oleks ligipääs kõigile valimisprotsessi etappidele”⁶.

Kuigi ajaloolised VVK määrused vaatlemise kohta sisaldavad RKVS §19⁴ analoogselt nõuet “end enne vaatlemist esitleda” ja määratlevad eksplitsiitselt ka vaatleja õiguse viibida Vabariigi Valimiskomisjoni koosolekul, on selline osalemine seotud vaatleja spetsiifilise rolliga, mille saavutamiseks oli mh vajalik omandada VVK käest spetsiaalne vaatlejatunnistus ning rolliga kaasnesid täiendavad õigused ja kohustused, nt õigus teavitada seaduserikkumistest või esitada vaatlemise tulemuste kokkuvõtte kirjalikult VVK-le.⁷

Kuna vaatlejatunnistustest ja spetsiaalsest vaatlejastaatusest paistab olevat 2014. aastast loobutud⁸ ning vaatlemisest on saanud sisuliselt igaüheõigus, siis pole põhjust enam käsitleda ka vaatlejate osalemist VVK avalikel koosolekutel niivõrd RKVS 19⁴ kontekstis, vaid pigem võiks olla asjakohane KOV volikogude või Riigikogu või selle komisjonide avalike istungite raamistus, mistõttu on analoogia korras asjassepuutuvad nt RKKTS §59 või KOKS §3 ja §44 lg4 ja nendega seotud praktikad. Pole mõeldav, et vaatlejana VVK koosolekul osalemisega ei kaasne küll lisaõigusi, kuid muutuvad kehtetuks vaikumisi olemasolevad igaüheõigused, sj tuleb arvestada ka VVK koosolekutel osalejatega, kes pole valimisvaatlejad ei faktiliselt ega identifitseeri end sellistena. Viimaste puhul on analoogia KOV volikogude või Riigikogu või selle komisjonide avalike koosolekutega vältimatult asjakohane.

Arvestades, et käesolevas asjas on tegu veebikoosoleku ehk elektroonse koosolekuga, siis on vajalik vaadelda VVK avalikku koosolekut elektroonilise teabevahetuse kontekstis, mille põhimõtteid väljendab üldisel tasemel Avaliku teabe seadus ja need põhimõtted, iseäranis AvTS §14 teabenõudele

kehtivate nõuete kohta võiks olla analoogia korras rakendatavad ka VVK veebikoosolekule juurdepääsemise tingimuste tuvastamisel.

Lisaks eelnevale on asjassepuutuv veel VVK koosolekute läbiviimise olemasolev praktika, mida on võimalik hinnata peamiselt VVK liikmete tunnistuste alusel koosolekute protokollides ning VVK otsustes, sj VVK-d teenindava RVT avaldustes neis protokollides ja otsustes, aga ka koosolekute osalejate tunnistuste põhjal. Seejuures on lisaks 10.07.2025 koosolekuga seotud tunnistustele VVK toimingute mõistmise mõttes vahetult asjassepuutuv VVK 3.07.2025 otsus nr 37⁹ ja VVK 03.07.2025 koosoleku nr 25 protokoll¹⁰, mis puudutavad Joosep-Georg Järvemaa valimiskaebust VVK 20.06.2025 veebikoosolekule mitte lubamise peale. MTÜ on ka palunud ja saanud tunnistused 20.06.2025 koosolekule registreeritud¹¹ ja seal osalenud M.S.-ilt ja G.V.-lt, lisaks sellele 20.06.2025, 3.07.2025 ja 10.07.2025 koosolekul osalenud või neil osaleda püüdnud Kaspar Kartanaselt, Märt Põdralt ja Sulev Švilponiselt.

Lõpuks raamistab koosolekul viibimise õigust PS §34, mis peab olema samaväärselt tagatud nii füüsilistel kui elektroonilistel koosolekul, ja põhiõigust saada vabalt üldiselt kasutamiseks levitatavat informatsiooni PS §44 lg1. Kuna avalik koosolek toimub valimiste kontekstis, siis on asjassepuutuvad ka PS §1 esimene lause, §56 tervikuna ning §60 ja §156 esimene lause, mille kohaselt on valimised vabad ja demokraatlikud, sj kõrgeima võimu kandjal ning teostajal on õigus teostada ulatuslikku kontrolli valimiste korraldajate tegevuse üle¹².

Kaebeõiguse olemasolu

MTÜ Ausad Valimised on Eestis registreeritud avalikes huvides tegutsev ühing, mille põhieesmärk tagada Eesti Vabariigis vabad ja demokraatlikud valimised, mille tulemuste kujunemine on aus ning vaadeldav. Ühing koondab ja esindab asjatundjaid, huvirühmi ja kogukondi, loob ja vahendab teadmust ning osaleb avalikus debatis ja seadusloomes.¹³

Ühing registreeris end nõuetekohaselt VVK koosoleku jälgimiseks ning registreering kinnitati. Ühingu arvutit käitav juhatuseliige sisenes VVK koosolekule ning ühing sai sellega võimaluse koosolekut jälgida, kuid eemaldati sealt pärast täiendavate ja ette teavitamata nõudmiste esitamist koosoleku jälgimiseks. Sellega riivati ühingu subjektiivset õigust jälgida VVK avalikku koosolekut VVK töökorra 7.4 kirjeldatud protseduuri kohaselt.

Kaebuse võib VVK toimingute peale PSJKS §37 alusel esitada “erakond, valimisliit või isik”. MTÜ Ausad Valimised on juriidiline isik, kes osales VVK koosolekul, ja on seega kaebeõiguslik. Kaebus on esitatud tähtaegselt.

Eemaldamise õigusvastasus

VVK 10.07.2025 kl 14 alanud veebikoosoleku käigus väljendas VVK esimees ja väljendasid selle liikmed oma soovi koosoleku jälgijaid, sh MTÜd Ausad Valimised "tuvastada". Kuigi taustal oli ka arutelu võimalikest tehnilistest probleemidest, mille olemasolu küll tehniline personal küll korduvalt eitas, aga mida sellele vaatamata kahtlustati, olid koosoleku jälgijate poole eri viisil pöördumised ning neile tehtud ettepanekud seotud *tuvastamise sooviga*, mida väljendas VVK eri vormides juba 3.07.2025 koosolekul ja on leidnud kajastamist koosoleku protokollis:

Koosoleku juhtaja palus külalisel Sulev Švilponisel lülitada sisse kaamera, et veenduda, et tegu on temaga. Sulev Švilponis ei soovinud kaamerat sisse lülitada. *Hääle järgi tuvastas komisjoni esimees*, et tegemist on Sulev Švilponisega.

Sirje Kaljumäe märkis, et kuigi komisjoni koosolekud on avalikud, on avalikkusel siiski piirid. Vabariigi Valimiskomisjon peab kaitsma lisaks muudele seadusest tulenevatele alustele ka isikute privaatsust, ärisaladust ning riigi julgeolekut. Lisaks peab Vabariigi Valimiskomisjonil olema võimalus koosolekut juhtida, sealhulgas *kajastada osalejaid protokollis*, vajadusel kedagi korrale kutsuda ja negatiivsete tagajärgedega toime tulla. *Seega peaks olema võimalik osalejate isikuid kontrollida*. Ta tõi paralleeli kohtuistungitega, mis on ka avalikud, kuid ka seal otseülekannet ei tehta, kohtunik juhib istungit, kutsub korrale ja kontrollib, kes kohal on, ning vajadusel kõrvaldab isikud. Seetõttu ei tohiks ka Vabariigi Valimiskomisjonil olla ülemäärast kohustust pidada avalikke koosolekuid teadmata, kes seal osalevad.

Epp Hannus nõustus eelnevalt esitatud seisukohtadega, lisades, et sarnased põhimõtted kehtivad ka füüsiliselt kohale tulnud isikute puhul. Ruumid, kus komisjoni koosolekud toimuvad, ei ole selliselt avatud, et oleks võimalik ilma eelneva teavitamiseta tulla.

Teet Raidma avaldas seisukohta, et kaebus tuleb jätta rahuldamata. Ta rõhutas, et *vaatleja ei tohiks olla anonüümne ning ka elektroonilisel koosolekul osalemise korral tuleks isik tuvastada*.

Siiski väljendab protokollis VVK esimees ise seisukohta, et selline tuvastamine pole üldse võimalik:

Ingrid Kullerkann leidis, et kaebus tuleb jätta rahuldamata. Ta viitas seaduses sätestatule, mille kohaselt peab vaatleja end esitlema. Seda ei ole võimalik tagada, kui koosolekule soovitakse siseneda suvalisest kohast saadud lingi kaudu määratlemata arvu isikute poolt. Käesolevas olukorras oli tegemist küll paari

inimesega, kuid hüpoteetiliselt võib tulevikus selliseid isikuid olla tuhandeid, mis takistaks Vabariigi Valimiskomisjoni töö läbiviimist. *Samuti ei ole võimalik koosoleku ajaks nende isikuid tuvastada.* Seetõttu tuleb kaebus jätta rahuldamata.

Kuigi *tuvastamise soovi* VVK esimehe ja liikmete poolt oleks võinud hoolimata 3.07.2025 koosoleku eriilmelistest sõnumitest ja VVK esimehe siiski täpselt vastupidisest lõppjärelausest ennustada, ei olnud see ootuspärane ega arusaadav koosoleku käigus MTÜ poole pöördumise esimesest hetkest, mil VVK esimees soovis teada MTÜ esindajat koosolekul, vaid selgus pigem koosoleku käigule ja varasemale kommunikatsioonile tagasi vaadates.

Seejuures väljendavad tuvastamise soovi VVK liikmete väljendused nagu:

- “kes on nime taga”
- “alati üritada tuvastada konkreetseid isikud, kes koosolekul soovivad osaleda”
- “kindlaks teha, kellega täpselt tegemist on”
- “oma näo ja häälega ennast esitleda”
- “kuidagi aru saada, kes siin on liitunud”
- “tuvastada inimesed, kes koosolekuga liituda soovivad”
- “tuvastada koosolekul osalejad”

Tehnilise probleemi küsimus võis küll episoodiliselt üleval olla, kuid alates Sulev Švilponise vastusest VVK esimehele orienteeruvalt 6 minutit pärast MTÜ lubamist koosolekule oli selge, et koosolekut on võimalik jälgida ja tehnilist probleemi sellega pole. Ka andis Anu Nüümse VVK esimehe palvel e-posti vahendusel teada, et “jälgib koosolekut ja kõik on korras”, kuid kolm jälgijat, sh MTÜ eemaldati koosolekult sellegipoolest – isegi kui VVK esimehe palve eemaldamiseks esitati enne Anu Nüümse vastuse jõudmist koosolekuni, toimus faktiline eemaldamine mõnikümme sekundit hiljem ning selle oleks saanud peatada. Eemaldamine polnud tööõnnetus, vaid oli sihipärane, sest MTÜd ei lastud hoolimata ooteruumis väljendatud soovivaaldusest tagasi koosolekule.

Seega on välistatud, et VVK eesmärk MTÜ eemaldamisel koosolekult oli lahendada tehnilisi probleeme, sest jääb ka arusaamatuks, kuidas võiks eemaldamine aidata nt selle vastu, kui MTÜ on koosolekuga liitunud, aga mingil põhjusel ei pruugi saada selle käiku jälgida – eemaldamine jätab oletatavalt tehniliste probleemidega jälgija võimaluseta koosolekut jälgida täielikult ega ole kohane viis tehniliste probleemide lahendamiseks.

Õigusliku aluse puudumine Tuleb järeldada, et MTÜ eemaldati koosolekult läbikukkunud tuvastuskatse tõttu, mille tulemusel rikuti MTÜ õigust jälgida RKVS §12 lg3 järgi avalikku koosolekut. Selliseks tuvastamiseks ei olnud VVK esimehel ega liikmetel ei õiguslikku alust ega ka sisulist vajadust, ka polnud katse võtta ette improviseeritud tuvastamist

määratud õnnestuma, mida on 3.07.2025 koosoleku lõpus tunnistanud ka VVK esimees ise.

MTÜ registreeris end koosolekule töökorra 7.4 alusel, mis lubab koosolekul osalemist selle jälgimise viisil:

7.4. Riigi valimisteenistus loob võimaluse elektroonilisel koosolekul osalemise soovist teada andnud isikutele koosolekut jälgida.

MTÜ oli teadlik, et töökorra 7.4 alusel koosolekul osalemine toimub üksnes jälgimise viisil, st sellega ei pruugi kaasneda 7.2 ja 7.3 aktiivse osalemise võimalused. MTÜ sooviavalduses koosolekul osalemiseks ja selle kommunikatsioonis oli see tehtud ühemõtteliselt selgeks, et MTÜ plaanibki kasutada ainult passiivset osalemist ega pretendeeri ühelgi viisil 7.2 ja 7.3 aktiivse osalemise võimalustele, andes sellest märku e-kirjas RVT nõunikule 9.07.2025 kl 14:06:

Selgitame, et meie soov on VVK 10.07.2025 kl 14 algavat avalikku veebikoosolekut üksnes passiivselt jälgida, st me parema meelega ei saadaks aktiivselt osalema ühtegi konkreetset inimest.

Kuna RVT nõunik edastas selle peale 9.07.2025 kl 14:59 koosolekul osalemiseks vajaliku teabe, st koosoleku lingi, siis võis mõistlik inimene pidada seda kinnituseks, et sooviavaldus on teatavaks võetud ja aktsepteeritud. Seetõttu ei pidanud MTÜ vajalikuks panna ennast valmis aktiivseks suhtluseks töökorra 7.2 ja 7.3 mõttes, sest selleks polnud ei töökorrast lähtuvat vajadust ega ka mõnest varem teadaantud erisoovist lähtuvat vajadust – VVK esimehe nõue anda teada MTÜ esindaja oli koosoleku arvutit opereerinud juhatuseliikmele üllatus, sest MTÜ oli koosolekule juba registreeritud ning jälgis koosolekut töökorras ettenähtud viisil.

Seejuures oli MTÜ registreeritud koosolekule juriidilise isikuna, mida väljendas MTÜ koosoleku jälgimise sooviavalduses ja mis pidi olema koosolekut korraldanud RVT-le üheselt arusaadav nii algsest 9.07.2025 kl 8:26 sooviavaldusest kui 9.07.2025 kl 14:06 selgitusest, sest mõlemad olid allkirjastatud kui MTÜ **Ausad Valimised** ja sooviavaldus oli edastatud **ausadvalimised@infoed.ee** meiliaadressilt, mis on MTÜ ametlikult registreeritud e-posti aadress ka E-äriregistris.¹⁴

Lisaks sellele andis teada soovist osaleda koosolekul juriidilise isikuna 9.07.2025 kl 14:06 selgituse teine pool, mis vastas RVT palvele täpsustada osaleja nimi:

Kui tehnilisel põhjusel on vaja ära tuua mõni nimi ja seda nime on vaja tingimata ette teada, siis võikski see olla ühingu nimi!

Ilmselt pole koosoleku passiivseks jälgimiseks otseselt vajalik osaleja nime täpsustamine, sest koosoleku video näitamiseks selleks soovi avaldanud isikule piisab tema tehnilisest kontaktaadressist, nt IP-aadressist vmt, kuid

paistab, et nime täpsustamise vajadus tulenes kasutatavast MS Teams veebikoosolekute tarkvarast.

RVT on oma praktikat kirjeldanud 3.07.2025 koosolekul nr 25, mis on protokollitud järgnevalt:

Riigi valimisteenistus annab elektroonilisel koosolekul osalemise võimaluse vaid neile isikutele, kes on eelnevalt e-kirjaga oma soovist teada andnud. Koosolekuruumi lubatakse osalema ainult vastava e-kirja saatja nimega isikud. 20. juunil 2025 toimunud elektroonilise koosoleku puhul teatas jälgimise soovist eelnevalt neli isikut, kellele edastati koosoleku link ning kõigil neil oli võimalik koosolekut jälgida.

Seda täpsustatakse sealsamas:

Nellika Valder rõhutas, et MS Teamsi keskkonda pääseb vastava lingi olemasolul. Vaatlemisel peab isik end esitlema ning riigi valimisteenistus peab osalemissoovi väljendanud isikule lingi saatma. Ilma sellise protseduurita ei saa protokollida, kes koosolekul osalevad, ega kontrollida, millise nime all nad osalevad. Vabariigi Valimiskomisjon on olnud varasemalt seisukohal, et riigi valimisteenistus tagab võimaluse elektroonilisel koosolekul osaleda vaid neile, kes on oma osalemise soovist teada andnud. Nii on see kirjas ka Vabariigi Valimiskomisjoni töökorras.

RVT paistab käsitlevat meili teel nime küsimist vastavuses RKVS 19⁴ lõike 2 nõudele, et vaatleja “peab enne vaatlemise alustamist end esitlema”. Kuigi MTÜ Ausad Valimised koondab ja esindab mitmel moel valimisvaatlejaid, pole selge, kas MTÜ ise on seetõttu valimisvaatleja või kas ta on seda VVK koosoleku kontekstis, igal juhul pole MTÜ väljendanud soovi olla koosolekul valimisvaatleja. Seetõttu pole selge, kas osaleja nimest teada andmine ehk “enda esitlemine” on vajalik RKVS 19⁴ lõike 2 nõude täitmiseks või piirdub see MS Teams kasutamisest tulenevate tehniliste iseärasustega, kuid igal juhul on selge, et MTÜ andis koosolekul osalemise soovist RVT-le töökorra kohaselt teada, selgitas oma sooviavaldust, edastas RVT-le nime, mida RVT käsitles RKVS 19⁴ lõike 2 nõudele vastavalt ja sellega olid täidetud kõik VVK töökorra 7.4 loetletud koosolekul osalemise tingimused, sh RVT poolt täiendavalt esitatud tingimused.

Seetõttu jääb arusaamatuks, miks VVK esimees palus MTÜ koosolekuga liitmise järel täpsustada, kes MTÜ-d koosolekul “esindab”, sest koosoleku passiivse jälgimise korral pole vaja seal osalemiseks esindusisikut ja MTÜ oli täitnud juba kõik koosolekul osalemise tingimused. Isegi kui eeldada, et sellise VVK esimehe poolse sooviavaldusel oli mõni legitiimne eesmärk, siis ei väljendanud ta seda koosoleku käigus, mis koosnes pärast MTÜ liitumist ülejäänud 9 minuti jooksul suhtlemisest ülejäänud jälgijate või osalejatega ja MTÜd nimetati järgmine kord 14:14, mil VVK esimees tegi ettepaneku

MTÜ koosolekult eemaldada.

Kuna ettepanekut MTÜ eemaldamiseks käsitleti ühtse tervikuna jälgijate Märt P ja Huvitatud Kodanik eemaldamisega, siis jääb mulje, et eemaldamise põhjus oli sama, mis teiste jälgijate puhul. Märt Pöder on MTÜ-le selgitanud, et tema eemaldamise algatus tulenes soovist, et ta lülitaks sisse kaamera ja mikrofoni, mille eesmärk paistis olevat tema tuvastamine, samamoodi palus VVK esimees koosolekul enda kaamera ja mikrofoni sisse lülitada jälgijal nimega Huvitatud Kodanik, selgitades seda sooviga saada teada, kes “on nime taga”. Sisuliselt sama asi kordus ka jälgijaga nimega Švilponis ja Anu Nüümse, läbi koosoleku väljendati soovi osalejate tuvastamiseks läbivalt ja seetõttu tuleb järeldada, et sedalaadi soov oli ka MTÜ suhtes, mis oleks pidanud laskma end “tuvastada”.

MTÜ puhul võiks eeldada, et selline tuvastamine tähendaks esiteks seda, et tehakse kindlaks, kes on koosolekul MTÜ esindaja, ja teiseks tuvastataks see isik video, heli vmt vahendusel.

Selliseks tuvastamiseks pole VVK-l teadaolevalt seaduslikku alust.

Õigusi vähem riivav alternatiiv Tuvastamise taotletavat eesmärki VVK ühemõtteliselt ei väljendanud, kuid võimalike eesmärkide popurrii on leitav 3.07.2025 koosoleku protokollist ning see ulatub koosoleku protokollis nime märkimise vajadusest kuni vajaduseni kaitsta “isikute privaatsust, ärisaladust ning riigi julgeolekut”, sj VVK esimees kujutas ette hüpoteetilist olukorda, kus peaks tema poolt praktiseeritud improviseeritud korras asuma tuvastama tuhandeid vaatlejaid, mis võiks takistada VVK tööd:

Käesolevas olukorras oli tegemist küll paari inimesega, kuid hüpoteetiliselt võib tulevikus selliseid isikuid olla tuhandeid, mis takistaks Vabariigi Valimiskomisjoni töö läbiviimist. Samuti ei ole võimalik koosoleku ajaks nende isikuid tuvastada.

Tuhanded sõltumatud vaatlejad valimistulemuse korrektsust omalt poolt kinnitamas võiks ilmselt olla just nimelt VVK eesmärk ja kui pidada silmas, et koosoleku passiivsete jälgijate tuvastamiseks pole VVK-l ei seaduslikku alust ega praktilist põhjust, vaid piisab sellest, kui vaatleja end RVKS 19⁴ lõike 2 kohaselt esitleb, siis võiks VVK esimees seda tegelikult ka eesmärgina märgata.

Kui võtta tuvastamise eesmärgina kõige minimalistlikum, st vajadus märkida osaleja kohta protokollis nimi, siis selle täitmiseks pole tuvastamine kohane vahend, sest esiteks nimi RVT poolt juba küsiti ning pidi olema olemas, kui osaleja lubati töökorra 7.4 alusel koosolekule. Kui aga on vaja märkida protokollis MTÜ puhul lisaks juriidilise isiku nimele ka ühingu esindaja nimi, siis on võimalik see nimi vajadusel pärast koosolekut täpsustada. Seejuures ei aita protokollis soovitud kujul nime lisamisele jälgija koosolekult eemaldamine mitte kaasa, vaid töötab sellele vastu, sest eemaldatud osaleja tuleb ilmselt siiski märkida protokollis ning seejuures

ei pruugi jääda üle muud kui piirduda nimega, mille osaleja tõi koosoleku jälgimise soovist teadaandmisel. Koosolekult eemaldamine ei aita kaasa koosoleku protokollis korrektselt nime äratoomisele ega ole selle eesmärgi taotlemiseks ülepea sobiv vahend.

Arvestades, et VVK esimees on andnud kõigiti märku, et koosoleku jälgijatel pole koosolekutel aktiivset rolli, sh lülitades välja koosoleku tekstivestluse ning rõhutades igal võimalusel, kuidas tegemist on sõnaõigusega pealtvaatajatega, siis on jälgijate ootamatu aktiveerimine tuvastamise nõudega kohatu ja ahistav. Passiivse rolli kirjutab ette ka töökorra 7.4 ja pole see iseenesest ebasoovitav, kuid sellises passiivse jälgimise olukorras on jälgijad pigem teabe vastuvõtjad kui koosolekul osalejad, mistõttu võib olla kohane võrrelda neid AvTS teabenõuete mudeliga, kus teabest huvitatud osapool annab teabe vastuvõtmise soovist teada ning talle edastatakse see teave äratoodud kontaktaadressile.

Võrdlus on kohane ka seetõttu, et AvTS §14 lõike 1 teabenõude esitajale kehtivad sarnased nõuded RKVS 19⁴ lõikega 2, st teabenõude täitmiseks pole vaja teabenõudjal lasta end tuvastada, teabenõude võib esitada ka juriidiline isik ja teabenõude esitamine võidakse küll dokumendiregistris registreerida, kuid isikuandmete kaitseks on tavaks tuua seejuures ära mitte teabenõudja täisnimi, vaid initsiaalid. Kuigi VVK esimehe kardetud tuhandete vaatlejate protokollimine poleks ilmselt ülepea vajalik, võiks lahendada initsiaalide kasutamine VVK mure selle pärast, et väljamõeldud nimed või varjunimed võivad tunduda protokollis ebasoliidsed. Juriidilistel isikute puhul käsitletakse teabenõudjana aga juriidilist isikut ja mitte kedagi, “kes on nime taga”, sj saab sellisel viisil teabenõudeid esitada teabenõudeid n-õ pseudonüümselt, et teabest huvitatud ühingu liikme või koostööpartneri privaatsus on kaitstud – sellist praktikat rakendavad nt uurivad ajakirjanikud ja kodanikuühiskonna esindajad, kellest viimaste hulka kuulub ka MTÜ.

Hüpoteetiliselt tunnustades iseenesest üllast eesmärki kaitsta “isikute privaatsust, ärisaladust ning riigi julgeolekut” saaks neist vähemalt esimest praktikas täita just töökorra 7.4 passiivsete jälgijate käsitlemisega teabenõudjatega sarnaselt, sj ei ole selge, kuidas saab ühtegi neist täita tuvastamisega koosolekute puhul, mis on RKVS §12 lõike 2 järgi reservatsioonideta avalikud ning VVK 12.06, 20.06, 3.07 ega 10.07 koosolekutel pole faktiliselt arutatud privaatseid asju, ärisaladusi ega tegeldud julgeoleku küsimustega, kuid on siiski väga intensiivselt tõstatunud koosolekutel viibimise õiguse küsimus.

Töökorra 7.4 passiivne jälgimine on olemuslikult võrreldav viisiga, kuidas huvitatud kodanikud saavad jälgida nt Riigikogu ja selle komisjonide avalike istungite otseülekanded Riigikogu veebisaidil, kus jälgimiseks piisab n-õ koosoleku lingist, jälgijaid ei tuvastata ega protokollita nimeliselt, sest passiivse jälgimise puhul puudub selle järele muu vajadus peale tehnilise vajaduse edastada video jälgimiseks huvilise seadmesse, sj ei pea seade ega

võrguühendus kuuluma isiklikult istungi jälgijale.

Seetõttu oli kahtlemata olemas MTÜ õigusi vähem riivav realistlik alternatiiv mistahes seni veel teadmata eesmärgile, mida VVK oma seadusliku aluseta tuvastamisega püüdis saavutada ja mille läbikukkumisel karistas MTÜ-d õigusvastase koosolekult eemaldamisega.

Kujuteldav tuvastamise praktika Kuigi VVK 10.07 koosoleku teine läbiv joon on püüda jätta muljet, et viiakse ellu tuvastamise tavapärasest praktikast, mis on koosolekute puhul standardiks olnud, siis selle lükkab MTÜ poolt läbiviidud taustauuring ümber kui VVK liikmete soovmõtlemissi või pahatahtliku eksitamisega.

MTÜ kontakteerus VVK 20.06.2025 koosoleku nr 24 koosoleku külalistest osalejatega ning uuris neilt, kas neid tuvastati ekraani või mikrofonis sisselülitamisega, sj kinnitasid Sulev Švilponis ja Kaspar Kartanas, et seda ei tehtud, sj polnud neil ekraan ega mikrofon sisse lülitatud, sama kinnitasid küsimise peale koosolekul osalenud külaline M. S. ja koosolekuga poole pealt liitunud külaline G. V.

VVK 3.07.2025 koosoleku nr 25 ajal seevastu improviseeriti Sulev Švilponise tuvastamine, kuigi ta polnud selliseks protseduuriks valmis ning andis sellest ka märku. Sulev Švilponis on kogemusega valimisvaatleja, kes on esitanud VVK-le ka hulga kaebusi ning sõnul pole varem sellist tuvastamist üldse läbi viidud, sest enamasti on koosolekutel osalenud kaebaja, kes on soovi korral lülitanud sisse kaamera, kuid sageli ka piirdunud võrguühenduse piirangute tõttu vm põhjustel heliga.

Pikaaegse kogemusega valimisvaatleja Märt Pöder tõi välja VVK 13.06.2024 koosoleku¹⁵, kus ta osales kaebajana, kuid kuna tema eest rääkis tema esindaja, siis ta ei lülitanud koosoleku jooksul kordagi sisse kaamerat ega mikrofon, ja ei praktiseeritud improviseeritud ega muudlaadi tuvastamist, lisaks VVK 6.03.2025 koosoleku¹⁶, kus ta osales külalisena ega lülitanud kordagi sisse kaamerat või mikrofon, kuid teda sellele vaatamata tutvustas omal algatusel VVK esimees Ingrid Kullerkann kui “kodanikuühiskonna esindajat”, kuigi ta kirjutas tol koosolekul koosoleku tekstikasti palve täpsustada, mis AvTS sätte alusel kuulutati koosoleku päevakorrapunkt kinniseks ja mis alusel ta koosolekult eemaldati, sj päevakorrapunkti kinniseks kuulutamiseks märgiti AvTS alusel asutusesiseseks kasutamiseks koosolekul arutusele tulema pidav dokument VVK esimehe Ingrid Kullerkanni võetud 10-minutise vaheaaja jooksul, mida väljendab dokumendi digiallkirja ajatempel. Protokollimise kohta tõi ta näite, kuidas 25.06.2024 koosolekul ei märgitud protokollisema koosolekul osalenud põhikooliõpilasest poega.

Kuigi sellised näited ei ole ammendavad, lükkavad need ümber väited väljakujunenud praktikatest, vaid pigem osutavad ebajärjekindlusele ja vajadusele leiutada hädalahendusi olukordadeks, mis pole mingil põhjusel

ootuspärased.

Isegi kui VVK-l on kollektiivselt tunne, et nad on osalejaid alati tuvastanud või tahaksid tuvastada, siis kui neil oleks tõepoolest selline praktika, siis oleks nad kiiresti märganud, et praktikas ei ole võimalik pildi või heli abil tuvastada isikuid, keda VVK esimees või mõni liige isiklikult ei tunne. Seetõttu tuleb pidada Airi Mikli, Epp Hannuse väiteid senisest praktikast valeks, VVK esimehe väidet “senise joone jätkamisest” samuti valeks ja jääb arusaamatuks, miks VVK liikmed kiitsid selliste eksitavate põhjendustega otsuse heaks.

Pigem on olukorra põhjuseks avalikkuse suurenenud huvi VVK avalikel koosolekutel osalemise vastu, mille juures võib MTÜ-l olla oma teeneid ja mille erakordsust väljendas 10.07 koosoleku lõpus VVK liige Olari Koppel oma mahlaka sõnavõtuga, mis on leidnud nappi mainimist ka kaebuse koostamise ajal avaldatud protokollis¹⁷, et tuleks võtta midagi ette olukorraga, kus koosoleku esimesed 30 minutit toimub “näita oma häält üritus” ja vaieldakse selle üle, kas koosolekul tuleb olla oma nimega või väljamõeldud nimega, pildiga või ilma ning küsis: “Kuidas me seda kontrollime üldse?”

Kui VVKs oleks tavaks külaliste tuvastamise “näita oma häält” praktika, siis oleks see juba ammu pörkunud sellele, et VVK-le tundmatuid isikuid pole nii võimalik kuidagi tuvastada, sj seda 20.06 koosolekul isegi ei püütud teha, ja kui selline praktika oleks olemas ja edukalt juurutatud, siis ei küsiks VVK liige õigustatult, kuidas selline tuvastamine või kontroll võiks üldse toimuda.

Samavõrra vigased on ka osutused sellele, et “mujalt saadud link” ei sobi koosolekule sisenemiseks, sest pigem on olnud tavapärane praktika, et kaebaja kutsub koosolekule kaasa huvitatud osapooli, kellel on olnud võimalik lingi abil koosolekule siseneda, nt tõi Märt Pöder sellesama VVK 6.03.2025 koosoleku, kus püüti aru saada, mis rollis on koosolekul Luunja vallavolikogu liige J.S., kes oli saanud lingi mõne kutsutud osaleja käest – kuid ka teda rangelt võttes mitte ei tuvastatud, vaid püüti selgitada tema roll koosolekul. Ka kasutas samasugust lingi edastamise praktikat 10.07 koosoleku puhul omal initsiatiivil kaebaja Kalle Kulbok, kes edastas koosoleku lingi Märt Põdrale.

Tuvastamise praktika eksitava õigustamise musternäide on ka VVK liikme Epp Hannuse mõttearendus 3.07 koosolekul:

Epp Hannus nõustus eelnevalt esitatud seisukohtadega, lisades, et sarnased põhimõtted kehtivad ka füüsiliselt kohale tulnud isikute puhul. Ruumid, kus komisjoni koosolekud toimuvad, ei ole selliselt avatud, et oleks võimalik ilma eelneva teavitamiseta tulla. Kaebus tuleb jätta rahuldamata, kuna kaebaja püüdis koosolekuga liituda eelneva teavitamiseta ning kasutas selleks mujalt saadud koosoleku linki.

Tegelikkuses ei ole VVK praktikas teadaolevalt nõutud füüsilise kohaletuleku

puhul etteteatamist, vaid on piisanud VVK Toompea 1 toimuvatele koosolekutele sisenemiseks uksekella laskmisest ja informeerimisest, et soovitakse osaleda koosolekul. Näiteks ei registreerinud end eelnevalt VVK 12.06.2025 füüsilisel koosolekul osalemiseks kolmest valimisvaatlejast vähemalt kaks. Seega võiks VVK liikme Epp Hannuse osutatud näidet hoopis kasutada argumendina selle kasuks, et eelneva teavitamiseta peaks olema võimalik osaleda ka VVK veebikoosolekutel nagu püüdis seda teha Joosep-Georg Järvemaa 20.06.2025 koosolekul, sj andes töökorra 7.4 mõttes osalemise soovist teada RVT-le koosoleku ootesaalis RKVS 19⁴ lõike 2 mõttes enda esitlemisega, mille raames sisestas MS Teams nimelahtrisse oma nime ja vajutas nuppu **Liitu kohe**.

VVK 3.07 koosoleku protokollis põhjendused, miks selline ootesaalis RVT-le koosolekul osalemise soovist teada andmine ei vasta VVK töökorra 7.4 nõuetele, ei kannata kriitikat.

VVK 3.07 ja 10.07 koosoleku protokollis korduv “mujalt saadud link” on eksitav konstruktsioon aga ka põhimõtteliselt, sest link on siiski alati üks ja seesama RVT käest saadud algupärane ja kõigi teiste osalejate poolt kasutatavaga identne link, millega pääseb koosoleku ootesaali – vigase lingiga sinna ei pääseks.

Tegelikult pole võimalik RVT-l eristada, missugune külaline on end eelnevalt registreerinud ja missugune osaleja on saanud lingi mõne kutsutud osaleja käest, sest ootesaalis ei toimu eelnevat tuvastamist ja kui osalejad ei too ootesaalis koosolekuga liitumise sooviavaldusest teada andes ära oma täisnime, vaid üksnes eesnime või initsiaalid, siis ei pruugi olla nad eristatavad teistest osalejatest. Kuigi see on iseenesest probleem, millega peab VVK koosolekute korraldamisel hakkama saama, puudutab see peamiselt või isegi ainult aktiivseid osalejaid, kellel on koosolekul mingil põhjusel sõnaõigus, nt kaebajat – probleemiks võiks olla, kui tegelik kaebaja jääb koosolekule tulemata, aga tema nimel esineb keegi teine, tuues ära kaebaja nime, sj läbides improviseeritud tuvastusringid video ja häälega, kui VVK liikmed teda isiklikult ei tunne.

Seetõttu ei saa võtta tõsiselt VVK väiteid käibivatest tuvastamise, aga ka laiemalt koosolekutele registreerimise praktikatest, sest neid puudutavad väited on vastuolulised ja ebajärjekindlad ega saa seega väljendada ühtegi püsivat praktikat.

Arutusel olev probleem

Ilmselt on põhjendamatu nõue end tuvastada avalikul koosolekul, kus igal on õigus viibida, kui selleks tuvastamiseks pole kaalukat põhjust. Nii on näiteks õiguskantsler 2024. aastal arutanud viibimisõigust volikogu avalikel koosolekutel¹⁸ ning pidanud seda selliste koosolekute puhul fundamentaalseks:

Viibimisõigus (sh õigus viibida volikogu istungiruumis) kuulub

liikumisvabaduse (PS § 34) kaitsealasse. Kui päevakorrapunkti arutelu ja hääletamine volikogu istungil on avalik, kuid külalistel palutakse istungiruumist lahkuda, riivab see ka nende põhiõigust vabalt saada üldiseks kasutamiseks levitatavat informatsiooni (PS § 44 lg 1).

Seejuures on õiguskantsleri hinnangu järelalus:

Seega tegi volikogu esimees kõnealuse otsustuse puhul kaalutusvea. Kui päevakorrapunkti arutelu pole ettenähtud korras kuulutatud kinniseks ja istungil korda ei rikuta, tuleb volikogul teha avalikest huvidest lähtuvaid otsuseid istungi külaliste juuresolekul.

Samamoodi ei saa VVK asuda osalejaid agressiivselt tuvastama ja sellest keeldumist ettekäändeks tuues koosolekult eemaldama lihtsalt seetõttu, et neile võib tunduda mõne osaleja kohalolu häiriv või mõne ühingu või miks mitte ka inimese nimi provotseeriv. Samamoodi nagu volikogu puhul tuleb teha avalikest huvidest lähtuvaid otsuseid külaliste juuresolekul, tuleb VVK-l teha oma toiminguid avalikult koosolekute puhul, mis on pealegi avalikud reservatsioonita.

Seejuures tuleb panna tähele, et veebikoosolekute puhul ei saa olla koosolekule lubamise ja seal viibimise puhul probleemiks korrarikkumine, sest elektroonilises vormis koosolekute puhul on korraldajal peaaegu piiramatu võim osalejate korralekutsumiseks, sj pole vaja kaasata politseid või turvateenistust, vaid viibimisõiguse vastast vägivalda võib rakendada kergelt ja näiliselt ilma tõsisesse konflikti astumata. See aga ei tähenda, et see oleks õiguspärane.

Kuna VVK koosolekute külalised on töökorra 7.4 järgi passiivsed jälgijad, mida väljendab ka üha enam ka koosolekute äärmiselt piiratud veebikeskkond, kus on vaikimisi mistahes aktiivse osalemise funktsioonid keelatud, siis ei saa olla korra tagamine sellisel koosolekul ülepea probleem. Sellistel koosolekutel on ka osalejate arv tegelikult piiratud ainult koosolekute läbiviimiseks kasutatava lahenduse tehniliste parameetritega ja kui seda ei või mõne tehnilise piirangu tõttu samaaegselt jälgida tuhanded, siis kindlasti vähemasti sadakond huvilist.

Kaasuses 5-25-3 jaatab Riigikohus VVK koosolekute avalikkuse olulisust:

Vabariigi Valimiskomisjoni koosolekute avalikkuse nõue täidab demokraatlikus riigikorras kaalukat eesmärki, tagades, et valimiste korraldamine oleks läbipaistev ning valimisprotsess legitiimne.

Kaasuse arutelu ei kujundanud Riigikohus aga seisukohta vaatleja osalemise spetsiifilise vormi kohta VVK koosolekul:

Siiski ei ole Riigikohus kujundanud seni ühest seisukohta vaatleja osalemise vormi suhtes sellisel valimiskomisjoni koosolekul, mis

toimub ühtaegu nii elektrooniliselt kui ka kohapeal.

Tegelikult jättis aga Riigikohus kujundamata seisukoha ka selle kohta, missugune on vaadleja roll ainult veebis toimival VVK koosolekul, kui see peaks olema teoreetiliselt võimalik, või üldse VVK koosolekul. Vaatlejate olulist rolli valimispõhimõtete järgimise tagamisel kinnitab Riigikohus aga kaasuse 5-23-40 punktis 18:

Kolleegium märgib, et vaadlejad mängivad olulist rolli selles, et valimised toimuksid valimispõhimõtteid järgides ja oleksid lõppkokkuvõttes demokraatlikud. Seda rolli peaksid vaadlejad saama täita ka elektroonilise hääletamise puhul, mida eelistab aina suurem hulk Eesti valijaid /—/.

Seejuures võib olla ekslik pidada koosolekul osalejaid ülepea vaatlejateks, sest kuigi selleks võib RKVS 19⁴ järgi olla kiusatus, peaks see tähendama, et kõigil VVK koosolekutel on kõik VVK välised osapooled “vaadlejad”, mis ilmselt ei vasta paljude külaliste tegelikule rollile ega motivatsioonile sellistel koosolekutel ja seda väljendab ka VVK protokollide praktika nimetadagi VVK väliseid osapooli “külalisteks”. Samamoodi ei vastaks vaatlemise mõttele ilmselt see, kui peaksime kõiki RKKTS §59 järgi avalike Riigikogu istungite otseülekannete jälgijaid “vaatlejateks”.

Vaatlejate tegevuse tegelikule sisule ei vasta pelk viibimine mõnel valimistega seotud avalikul sündmusel, mis võib olla pigem üldisema “külalise” roll. Vaatlejatel on valimiste korralduses spetsiifilised eesmärgid, mis on seotud kõige laiemas mõttes valimistel läbitud sammude ja tulemuste korrektsuse tagamisega, mistõttu on vaadlejad oma olemuselt aktiivsed ja nende rolliks on valimiste korraldajaga paralleelselt, kuid neist sõltumatult nõutud sammude läbitegemine.

Seetõttu pole ilmselt asjakohane kasutada VVK koosolekutest käsitlemisel selgelt motiveerimata segamini RKVS §12 lõike 3 ja §19⁴ lõigete 1-2 jt sätteid nagu paistavad praegu tegevat omavahel konkureerides RVT ja VVK, kellest esimene arvab, et on juba meili teel lasknud vaatelejatel end §19⁴ lõikele 2 vastavalt esitleda, aga seejärel arvab VVK, et peab vaatelejatel laskma end uuesti sama lõike alusel esitleda, sj keerates vindi üle ning tehes sellest improviseeritud tuvastamismängu, kus väidetavad vaadlejad on kord täiesti passiivses rollis, kus nad peavad olema lastemängust tuntud kivikujud, aga seejärel mängujuhi ootamatu käskluse peale peavad aktiveeruma ning täitma mängujuhi fantaseeritud ülesandeid, mille andmiseks VVK-l pole head põhjendust ega ilmselt ka õiguslikku alust.

Kuigi vaadleja peab ilmselt PS §1 ja §56 sisalduvast kontorollipõhimõttest lähtuvalt saama veenduda, et valimiste korraldaja viis valimised läbi korrektselt, siis ei pruugi tal selleks olla praktikas võimalust, kui ta ei saa läbi teha selleks vajalikke samme. Seejuures võib olla ekslik või ebapiisav Riigikohtu kaasuse 5-24-9 punktis 26 väljendatud hüpotees, et vaadleja tegevuse iseloom on passiivne või sellise passiivsusega on võimalik tagada

valimistulemuse korrektsust:

Vaatleja tegevuse iseloom on passiivne, mis tähendab seda, et ta üksnes jälgib komisjoni tegevust, mitte ei juhenda, abista ega korralda komisjoni tööd (Riigikogu valimise seaduse ja teiste seaduste muutmise seadus 160 SE, seletuskiri, lk 11). Vaatlejale on tagatud õigus esitada avaldusi leitud puuduste kohta valimiste korralduses (samas). /—/ Seega on elektroonilisele hääletusele kaasatud infosüsteemide audiitor, kes on sõltumatu isik ja kelle ülesandeks on kontrollida elektroonilisi toiminguid. Vaatleja staatus ei kattu infosüsteemide audiitori rolli ja õigustega. Nagu öeldud, kehtiva seaduse järgi on vaatleja staatus passiivne.

Kuigi 2015. aastal algatatud 160 SE raames lisati seadusse 19⁴ vaatlemist puudutavad punktid, siis ei puuduta need ei VVK koosolekuid, nende elektroonilisi koosolekuid ega elektroonilist hääletust ja nende põhjal teha järeldusi elektrooniliste koosolekute ja elektroonilise hääletuse vaatlemise kohta ei saa olla konstruktiivne.

Ajakohasem võib olla OSCE/ODIHR 18.06.2025 õigusanalüüs¹⁹, mille kohaselt ei saa vaatlejad elektroonilise hääletuse puhul täita oma olulist rolli selles, et valimised toimuksid valimisühimõtteid järgides ja oleksid lõppkokkuvõttes demokraatlikud ka elektroonilise hääletamise puhul:

Praegu on vaatlejatel Eestis lubatud viia läbi ainult “visuaalset vaatlust”, mis pole piisav selleks, et vaatlejana anda hinnanguid netihääletuse korrektse läbiviimise kohta. (lk 26, allmärkus 53, originaal: “Currently, observers in Estonia are only allowed to conduct “visual observation”, which is insufficient for generating observer accounts that the internet voting was conducted accurately.”)

Raport toob otse välja, et vaatlejate passiivsuse eeldus võib olla ekslik, sest ei taga vaatlejatele sisulist võimalust tulemuste korrektsust tagada:

Kohus on ühtlasi otsustanud, et vaatlejaõigus on passiivne; see tähendab, et vaatlejatel pole õigust viia läbi netihääletuse süsteemi kontrolliprotseduure. Isegi kui sellised otsused põhinevad kehtiva seaduse mõistlikul tõlgendusel, siis need põhimõtteliselt välistavad vaatlejatel elektroonilise hääletuse protseduuride mõtteka vaatlemise ja jätavad nad ilma tõhusast õiguskaitsest ebatavasuste väljatoomisel ja kehtiva regulatsiooni põhiseaduspärasuse järelekatsumisel. (lk 26-27, originaal: “The Court has also ruled that the right to observe is passive; that is, the observers are not granted any right to conduct verifiability checks on the internet voting system. These judgements, even if based on a reasonable interpretation of the applicable law, essentially prevent observers from meaningfully observing the e-voting process and deny effective legal remedy in their claims

of irregularities and challenges to the constitutionality of the applicable regulations.”)

On arusaadav, kui Riigikohus hoiab end tagasi seisukoha võtmisel vaatlejate osaluse kohta VVK avalikel koosolekutel, olgu siis osaliselt või täielikult elektroonilistel, sest selliste seisukohavõttudega võib kaasneda järelemeid, mis peaks kehtima laiemalt vaatlemise või valimiste avaliku iseloomu kohta. Samas on selge, et kui valimiste korraldajal pole kooskõlalist seisukohta isegi nii lihtsas ja koroonapandeemia teenel teataval määral arusaadavaks saanud küsimuses nagu elektrooniliste koosolekute korraldus, neil koosolekutel osalejatele tagatavad õigused ja osalemise nõuded, siis valimiste elektroonilise korraldusega seotud keerulisemad küsimused on elektroonilise hääletuse projekti jätkuva eksperimentaalsuse tõttu veelgi hapramad.

Ilmselt pole või saagi olla ei Eesti ega ühegi teise riigi valimisõigus päriselt mõeldud eksperimentaalsete hääletussüsteemide piloteerimiseks ning sellise ülekäte läinud pilootprojekti puhul polegi kaebuste õiglasel menetlemisel ega ka Riigikohtul kuigi tähenduslikku rolli.

Taotlused

Eelnevast lähtuvalt taotleb MTÜ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumilt et:

1. Kuulutatakse õigusvastaseks MTÜ eemaldamine VVK 10.07.2025 koosolekult
2. Algatatakse põhiseaduslikkuse järelevalve menetlus RKVS 19⁴ vaatlemise käsitlemise vastavuse osas PS §1, §56 ja §60 jt vabade ning demokraatlike valimiste nõuetele, mille raames vaatlejad peavad saama täita oma olulist rolli valimiste demokraatlikkuse tagamisel

VIITED

1. *Vabariigi Valimiskomisjoni koosolek 10. juulil 2025* (RVT 8.07.2025)
2. __FW: Vabariigi Valimiskomisjoni koosolek (RVT 9.07.2025)
3. *Vabariigi Valimiskomisjoni töökord* (VVK 3.12.2020 otsus nr 2)
4. *Vabariigi Valimiskomisjoni 3. detsembri 2020 otsuse nr 2 „Vabariigi Valimiskomisjoni töökord“ muutmise* (VVK 25.10.2024 otsus nr 24)
5. *Riigikogu valimise seadus 513 SE* (Riigikogu 6.04.1994)
6. *Eesti Riigikogu valimised 6. märts 2011. OSCE/ODIHR-i valimiste hindamise missiooni aruanne* (ODIHR 16.05.2011)
7. *Vaatleja staatus Riigikogu valimistel* (VVK 29.11.2002 määrus nr 23)
8. *Vaatleja staatus Riigikogu valimistel* (VVK 24.09.2014 määrus nr 33)
9. *Joosep-Georg Järvemaa kaebuse lahendamine* (VVK 3.07.2025 otsus nr 37)
10. *VVK 03.07.2025 koosoleku nr 25 protokoll* (VVK 7.07.2025)

11. *VVK 20.06.2025 koosoleku nr 24 protokoll* (VVK 30.06.2025)
12. *Eesti Vabariigi põhiseaduse kommenteeritud väljaanne. III peatükk: rahvas* (SA Iuridicum 2020)
13. *MTÜ Ausad Valimised põhikiri* (MTÜ Ausad Valimised 19.06.2024)
14. *MTÜ Ausad Valimised (80339095)* (E-äriregister 14.07.2025)
15. *VVK 13.06.2024 koosoleku nr 4 protokoll* (VVK 20.06.2024)
16. *VVK 6.03.2025 koosoleku nr 18 protokoll* (VVK 12.03.2025)
17. *VVK 10.07.2025 koosoleku nr 26 protokoll* (VVK 14.07.2025)
18. *Õigus viibida volikogu istungil* (Õiguskantsleri 02.11.2018 kiri nr 7-5/181323/1804693)
19. *Estonia: Opinion on the Regulation of Internet Voting* (OSCE/ODIHR 18.06.2025)